

IQBOL MIRZO IJODIDA ZOOMORFIK METAFORANING POETIK VOSITA SIFATIDA QO‘LLANILISHI

Rajabova Nilufar Qadamboyevna

Qarshi davlat universiteti lingvistika: o‘zbek tili yo‘nalishi 2-bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqolada el suygan shoir Iqbol Mirzo ijodida uchraydigan zoomorfik metaforalar tasnifi va talqini yoritilgan. Zoomorfik metaforalarga misol sifatida shoir ijodidan turfa misollar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: metafora, zoomorfik, konnotativ ma’no, istiora, metaforizatsiya, etalon.

Metafora turlari o‘zining obrazliligi, ta’sirchanligi, badiiy ko‘chimni ifodalashi bilan alohida ajralib turadi. She’riyatda shoir ko‘chimlarning o‘ziga xos ko‘rinishi sifatida zoomorfemik metaforalardan foydalanadi. Zoomorfik metafora - bu hayvonlar va ularning tana a’zolari nomini ifodalovchi leksemalar ma’nosining metaforik usulda ko‘chishi bo‘lib, bu turga bo‘ri, tulki, ayiq, ilon, it, shox, dum, qanot kabi leksemalarning metaforik ma’no hosil qilishi kiradi. Metafora orqali ma’no ko‘chishida konnotativ ma’no yorqinroq aks etadi. Masalan, ot, eshak, qo‘y, it, bo‘ri, tulki, yo‘lbars, boyo‘g‘li, musicha, burgut, lochin, qaldirg‘och, bulbul kabi hayvon va qushlarning nomlari bo‘lgan leksemalar mavjudki, bu so‘zlar o‘z ma’nosidan tashqari, ko‘chma ma’noda juda keng qo‘llanadi. Otning baquvvatligi, eshakning aqlsizligi, qo‘yning yuvvoshligi, itning vafodorligi, mushukning epcilligi, tulkining ayyorligi, burgutning changallashdagi kuchliligi, lochinning ko‘zi o‘tkirligi kabi tipik xususiyatlari boshqa predmetlarga nisbatan metaforik usulda ko‘chiriladi, natijada konnotativ ma’no yuzaga keladi hamda matnning ta’sirchanligi oshadi.

Iqbol Mirzo ijodida qo‘llanilgan metaforalar badiiy pardoz bo‘libgina qolmay, shoirning ijodiy tafakkuri, til birliklaridan foydalanish mahorati to‘g‘risida ham ma’lumot beradi. Shoir tilimizdagi mavjud metaforalardan foydalanish barobarida o‘zi ham yangi metaforalar yaratadi. Metaforalar shoir she’riyatida turli ko‘rinishda namoyon bo‘ladiki, bu ijodkorning tafakkur doirasi keng ekanligi, xalqimizning urf-odatlarini, qadriyatlaridan yaxshigina xabardor ekanligidan dalolat beradi. Shu o‘rinda metaforaning yana bir turi zoomorfemik metaforalar haqida ma’lumot berib o‘tish joiz. Zoomorfik metaforada hayvonlar va ularning tana a’zolari nomini ifodalovchi leksemalar ma’nosining metaforik usulda ko‘chishi bo‘lib, bu turga qushlar va hayvonlarni ifodalovchi leksemalarning metaforik ma’no hosil qilishi kiradi.

Ma'lumki, poetik matnda Iqbol Mirzo tomonidan nazarda tutilgan ma'noning voqelikdagi ma'lum bir o'xshashlik asosida ko'chishi metaforaning asosiy, muhim belgilaridandir. Metaforani hosil qilishda obrazlilik yaratishdan tashqari matnda bo'yoqdorlik va ta'sirchanlikni yuzaga keltirish ko'zda tutiladi. Poetik matnning ifodali va ta'sirchan bo'lishi, lingvopoetik vositalarga, emotsional-ekspressiv so'z va iboralarga boy bo'lishi ijodkorning lisoniy zaxirasiga, ona tilimiz qonuniyatlaridan qay darajada xabardor ekanligiga bog'liq. Shuni ham alohida ta'kidlash lozimki, Iqbol Mirzo ijodida tilning boshqa ifoda-tasvir vositalari qatori metaforaning o'ziga xos estetik vazifasi boshqa matnlarga nisbatan yaqqol namoyon bo'ladi.

• Qushlar nomi bilan bog'liq zoomorfemik metaforalar:

Xalqimiz azaldan she'rni kuch-qudrat, lochin, burgut, qarchig'ayni buyuklik, musichani beozorlik, kabutarni beg'uborlik timsoli sifatida ulug'lab keladi. Shoir Iqbol Mirzo she'rlarida ham bir qancha zoomorfemik metaforalar qo'llangan bo'lib, ularning ayrimlarini tahlil qilish o'rinlidir.

1. Qaldirg'och so'zi orqali hosil bo'lgan metafora.

Yuqorida ta'kidlanganidek metafora tashbehga o'xshaydi, biroq orada o'xshatish vositasi bo'lmaydi. Agar quyidagi misolda "qoshi qaldirg'och dek" yoki "qaldirg'och kabi qayrilma qosh" jumalari qo'llanganda, u tashbeh bo'lar edi. "Qaldirg'och qoshligim" bu yerda shakily o'xshashlikka asoslangan zoomorfemik metaforadir. "Qaldirg'ochoyim" metaforasida esa qaldirg'ochdagi nozik va nafislik belgisi ko'chirilgan. Adabiyot nuqtai nazaridan esa har ikkalasi ham ochiq istiora, ya'ni yorga murojaatni yaqqol ifodalab turibdi. Shoir "qaldirg'och" so'zini metafora sifatida qo'llashida bu holat sezilib turadi:

Ey qaldirg'och qoshligim,

Kel, ahdimiz bir bo'lsin.

Qorako'z qaldirg'ochoyimsan o'zing,

Ko'ksim ayvon bo'ldi seni sog'inib. ("Seni sog'inib" she'ri 65- bet)

Ey qaldirg'och qoshligim,

Kel, ahdimiz bir bo'lsin.

Uchta odam bilgan gap

Qanday qilib sir bo'lsin? ("Tilla uzuk" she'ri 71- bet)

2. Bulbul so'zi orqali hosil bo'lgan metafora.

Uchta odam bilgan gap

Qanday qilib sir bo'lsin?

Davralarning guli men emas, boshqa,

Davronning bulbuli men emas, boshqa. ("Aldanib yashadim" 16- bet)

Ushbu misralarda bulbul so'zi metamorfik metaforani hosil qilgan. Bulbul xushovozligi bilan boshqa qushlardan ajralib turadi. Agar biror inson yoki

san'atkorning ovozi xushovoz bo'lsa yoki kimdir o'zi yashayotgan davrda e'tibor markazda bo'lsa "davraning bulbuli", "davronning bulbuli" jumalari qo'llanadi. She'rdan shoirning ruhiy iztirobi, aldovlardan zada bo'lgan ko'ngil nolalari aks etgan. Bunda belgi o'xshashligi asosida ochiq istiora yuzaga kelgan.

Yer tepib depsinar dumbul yuragim,

Eshilib buralar sunbul yuragim.

Ezilib yig'laydi bulbul yuragim

Nojinslar qo'lida tor ko'rgan chog'lar. ("Chog'lar" she'ri 137- bet)

Bu o'rinda bulbul so'zi orqali "nolalarga to'la" ma'nosi ifodalangan, ya'ni shu so'z bulbul so'ziga ko'chirilgan.

Bir bulbul sayradi tun bo'yi giryon,

Eman yaprog'idek dilgir, jonsarak.

Shu kech hadeganda yorishmadi tong,

Shu kech shafaqlarga belandi yurak. ("Bulbul" she'ri Muhammad Yusufga bag'ishlov 161- bet)

Yuqoridagi she'r shoir Muhammad Yusuf xotirasiga bag'ishlangan bo'lib, unda qo'llangan bulbul so'zi ham o'z ma'nosida, ham ko'chma ma'noda qo'llangan. Ko'chma ma'noda Muhammad Yusufga ishora qilingan. Xalq orasida sevimli bo'lgan shoir larga bulbul shoir e'tirofi ham qo'llanadi.

3.Turna so'zi orqali hosil bo'lgan metafora.

Ko'zlarida g'am gardidan surmalari

Uchib ketdi bu ko'ngilning turnalari. ("Ko'zlarida" she'ri 107- bet)

Turna (Gruidae) — turnasimonlar turkumi oilasiga mansub qush. 4 urug'ga birlashgan 15 turi mavjud. Yirik, oyoqlari va bo'yni uzun, qanotlari nisbatan keng. Yevropa, Osiyo, Shimoliy Amerika, Avstraliyada tarqalgan. Suvoldi yoki o'ta nam ekosistemalarda yashaydi. Mavsumiy migrasiya davrida qishlash joylariga katta gala bo'lib uchib ketadi. O'zbekistonda oq turna, kulrang turna va kichik turna uchib o'tish davrida uchraydi. Janubiy viloyatlarda kulrang turna qishlab ham qoladi. Oq turna Tabiatni muhofaza qilish xalqaro Ittifoqi va O'zbekiston Respublikasi Qizil kitoblariga kiritilgan.

Shoir "Uchib ketdi bu ko'ngilning turnalari" jumlasida turnaning bir joyda muqim turmasligi, boshqa o'lkalarga uchib ketishi nazarda tutilib, ko'ngildagi g'amlarni tark etganligi ifodalangan.

4.Musicha so'zi orqali hosil bo'lgan metafora.

Seni sog'inaman,

Mening qo'llarim –

Ikkita musicha qo‘ynimda yashar
Kaftingdan termoqlik istab donlarin

Fursat to‘kilishin xorg‘in sanashar... (“Seni sog‘inaman” she‘ri 132- bet)

Musicha - yuvvosh, beozor qush. Badiiy asarda doimo ijobiy ma‘noda qo‘llaniladi. She‘rda shoirning juda ham betakror istiora qo‘llaganini guvohi bo‘lamiz. She‘rdagi ikkita musicha bu lirik qahramonning qo‘llari. U yor kaftidan “don terish”ni intizorlik bilan kutgan beozor qo‘llar. Oshiq o‘z ma‘shuqasi qo‘llaridan beozorgina tutishni qumsamoqda. Bunday satrlar iqbol Mirzoning so‘z qo‘llash mahoratini aks ettirib beradi.

5.Kaptar, qush, qanot so‘zlari orqali hosil bo‘lgan metafora.

Kabutar - tinchli elchisi

Kaptarlar bir - birin suyib o‘pishdi,

Xayolim sen tomon qush bo‘lib uchdi.

Sen nechun ketding: men nechun ketkazdim?

Qanotimga o‘zim shikast yetkazdim. (“Deraza pardasi” she‘ri 176- bet)

Senga xatlar yozdim, yetib bormadi,

Yomg‘irlarda qolib qunushdi kaptar. (“Senga xatlar yozdim” she‘ri 47- bet)

Ko‘ngil qushim senda, jon qushim senda,

Sham kabi mo‘ltirab yonishim senda. (“Senda” she‘ri 89- bet)

Misollarda qo‘llangan qush, qanot, kaptar so‘zlari zoomorfik metaforalar sifatida shoirning tuyg‘ulari va ichki kechinmalarini ifoda etgan.

6.Qarg‘a so‘zi orqali hosil bo‘lgan metafora.

Qarg‘a — yovuzlik etaloni:

Ma‘lumki, qarg‘a qish oylarida o‘zbeklar yashaydigan hududlarga uchib keladi. Qadimda qish odamlarga ko‘p azob-uqubat, tashvish, ochlik olib kelganligi bois ular bu faslni uncha xush ko‘rishmagan. Ularning mifologik dunyoqarashida qishni qarg‘alar olib keladi, degan tasavvur ham bo‘lganligiga shubha yo‘q. Shunga ko‘ra, qarg‘a ularning ongida yovuzlik, yomonlik timsoli bo‘lib shakllangan. Bundan tashqari o‘zbek xalqi hayotida ranglar ham muhim ahamiyatga egaligini aytib o‘tish o‘rinlidir. Qarg‘aning rangi qora. Qora rang salbiy belgiga egalikni; aza, motam, ifloslik, xunuklik ramzini bildiradi. Laylak esa oq rangli qush. Oq rang ezgulik, yaxshilik, to‘g‘rilik, tozalik, go‘zallik ramzi sifatida o‘zbek xalq tasavvurida shakllangan.

Uchib kelgunicha qora qarg‘alar,

Va sariq chiroqlar yoqilguncha to

Uzr, hayot- mamot meniki bo‘lar,

Meniki bo‘ladi batamom dunyo. (“O‘yin’ she‘ri 231- bet)

Ushbu misralarda qo‘llangan “Qara qarg‘alar” birikmasi yomon kunlar, ayriliq damlari ma‘nolarini o‘ziga ko‘chirgan. Qora so‘zi bilan yonma- yon qo‘llangani buning isbotidir.

“Ko‘nglingda nima bor, bilmayman” kitobidan olingan quyidagi she‘rda qo‘llangan qarg‘a so‘zi laganbardor, ikkiyuzlamachi insonlarga nisbatan qo‘llangan istioradir.

Bedilning ko‘zlarin ko‘rgan qarg‘alar

Chorbog‘imda tuproq titgan, afsuski. (“Afsuski” she‘ri 198- bet)

7.Chumchuq so‘zi orqali hosil bo‘lgan metafora.

Chumchuq - chaqimchilik etaloni.

...Chumchuqni bulbul deb yozgan sizmasmi,

Xayf sizning amal-u unvonlaringiz!

Yo‘q iymon og‘rig‘I dilni ezmasmi?

Og‘riq bermasmi yo‘q vijdonlaringiz? (“Savol” she‘ri 64- bet)

Iqbol Mirzo chumchuqdagi chaqimchilik etalonini, bulbuldagi tabiiy xushovozlikka qarama- qarshi qo‘yib, she‘rning ta‘sirchanligini oshirgan. Albatta, bu yerda qo‘llangan ikki qush nomi ikki toifa insonlarga nisbatan qo‘llangan. Chumchuq - tug‘ma iqtidorga ega bo‘lmagan mansabdor odamlar ramzi bo‘lsa, bulbul haqiqiy iqtidor egasi bo‘lgan insonlardir.

Shu ketishda buting yirib o‘lgaysan,

Havas qilsang simyog‘ochga qo‘ngaysan.

Xudo bersa, chumchuqboshi bo‘lgaysan,

Chumchuqmisan, chumchuqlarga hasad qil! (“Chumchuq bola” she‘ri 223- bet)

Ushbu she‘rda qo‘llangan chumchuq so‘zi har kim o‘z tengidagi insonlarga taqlid qilishi kerakligi tasvirlangan. “Chumchuqmisan, chumchuqlarga hasad qil!” misralari xalqning “Teng tenggi bilan”, “Ko‘rpangga qarab oyoq uzat” kabi maqollariga hamohang keladi.

8.Oqqush so‘zi orqali hosil bo‘lgan metafora.

Oqqush - mag‘rurlik timsoli:

Shoir I. Mirzo “Aylanayin” deb nomlangan she‘rida sevgan yorining yosh davriga nisbatan oqqush, alanga so‘zlarini qo‘llagan. O‘n olti yosh balog‘atga yetish pallasidagi mag‘rur davrni bildirgani uchun oqqush istiorasidan unumli foydalangan:

O‘n oltida oqqush bo‘lding, shaylanding,

Yigirmaga taqdirimga boylanding.

O‘ttizingda alangaga aylanding.

Endi o‘zim aylanayin, yor , sendan. (“Aylanayin” she‘ri 72- bet)

9. Laylak soʻzi orqali hosil boʻlgan metafora.

Laylak — ezgulik timsoli:

Ayonki, laylak obrazi oʻzbek xalq ertaklarida koʻp uchraydi. Ularning aksariyatida laylak ijobiy xarakterda tasvirlangan. Laylakning tabiatan beozorligi va goʻzalligi xalq tasavvurida ezgulik timsoli boʻlib, asosiy kontsept sifatida shakllangan. Iqbol Mirzo xalq tasvuridagi laylak obrazini sheʼrlari tilida tasvirlar ekan, uni ezgulik, qut-baraka maʼnolarida qoʻllashga harakat qilgan. “Oʻzbek tilining izohli lugati”da laylak soʻzining mazkur koʻchma maʼnosi qayd etilmagan. Shoirning ushbu sheʼrida ilon soʻzi ham metaforik maʼnoda qoʻllanilgan.

Nogʻorani yodga solar kuy chalsa,

Oʻzimizga oʻxshar feʼl-u tilaklar.

Agar polaponga xavf solar boʻlsa,

Ilonni boshini yanchar laylaklar. (“Laylaklar” sheʼri 104- bet)

Laylaklar soʻzi yovuzlikni ustidan ezgulikni gʻalaba qozonishi maʼnosida qoʻllangan kuchli istioraviy maʼnoga ega boʻlgan metaforadir.

10. Xoʻroz soʻzi orqali hosil boʻlgan metafora.

Xoʻroz zoomorfemik metaforasi oʻziga bino qoʻygan, qoʻlidan aniq bir ish kelmaydigan yigitlarga nisbatan koʻp qoʻllaniladi. Ayniqsa, joʻjaxoʻroz shaklida qoʻllansa, salbiy darajasi kuchayadi. Iqbol Mirzo esa bu soʻzni gʻiybatchi odamlarga nisbatan qoʻllagan: yurmala shahridagi xoʻroz haykalchalari oltin qubbalarda turlicha akslanishi tasviri ortidan kuchli tanqidga yoʻgʻrilgan holda “Bizdayam uchraydi shunday xoʻrozlar” misralarini bera olish ham shoirning soʻz qoʻllash mahoratida usta ekanligini yana bir bor isbot etadi:

Bizdayam uchadi shunday xoʻrozlar,

Kim don sepsa, shuning quliman, - deydi.

Har xil tarmoqlardan berar ovozlari

Gʻiybat shudgoridan qurt terib yeydi. (“Xoʻroz” sheʼri 200- bet)

Iqbol Mirzo sheʼrlarida qoʻllangan zoomorfik metaforalardan qushlar bilan bogʻliq ayrim namunalarga izoh berdik. Ishning davomida esa hayvonlar nomi bilan bogʻliq zoomorfik metaforalarga eʼtibor qaratamiz.

• Hayvonlar nomi bilan bogʻliq zoomorfik metaforalar:

Oʻzbek xalqining tili va nutqida eng koʻp metaforizatsiya qilingan soʻzlardan biri it soʻzidir. Mazkur metafora shaxsning subʼektiv munosabatini bildirishda eng faol koʻchim sifatida xalq tilida qoʻllaniladi. Xarakterli tomoni shundaki, it soʻzi oʻzbek tilida etalon boʻlib kelgan metaforalar soni oʻndan ortiq boʻlib, ularning barchasi insonga nisbatan qoʻllangan. Buning sabablari sifatida quyidagilarni aytib oʻtish mumkin: 1) itni osonlik bilan qoʻlga oʻrgatish mumkin, uning tabiatida moslashuvchanlik juda kuchli. Shunga koʻra, it qoʻlga oʻrgatilgan eng dastlabki xonaki

hayvon bo‘lib, o‘zbek xalqining turmush tarzida muhim o‘rin tutadi; 2) it muntazam ravishda insonlarning ko‘z o‘ngida bo‘lganligi, insonlar ularning kayfiyati, harakati va tabiatidan yaxshi xabardor ekanligi sabab itga xos xususiyatlar ko‘chma ma’nodan insonga ko‘chirilgan. Shu va boshqa sabablarga ko‘ra it so‘zining majoziy ma’nodan qo‘llanishi ko‘p kuzatiladi. O‘zbek tilida it so‘zi ijobiy va salbiy ko‘chma ma’nodan qo‘llaniladi. It vafodorlik, sodiqlik timsoli sifatida o‘zbek xalq maqollarida ko‘p uchraydi. Iqbol Mirzo she’riyatida esa it metaforasi, asosan, salbiy ma’nodan ifodalangan.

1. It, Olapar so‘zi orqali hosil bo‘lgan metafora

It — yovuz odamlar timsoli:

Ushbu she’riy parcha shoirning “Odamlar” she’ridan. Bu o‘rinda itlar so‘zi juda yovuz, butun hayoti igvo va bo‘hton qilishdan iborat kishilar ko‘chma ma’nosida qo‘llanilgan. Izoh sifatida aytish mumkinki, “O‘zbek tilining izohli lugati”da it so‘zining boshqalarga zulm o‘tkazuvchi odam, malay ko‘chma ma’nosi izohlangan bo‘lib, O‘zbek xalqi tilida it so‘zining yovuz, butun hayoti ig‘vo va bo‘hton qilishdan iborat kishi ko‘chma ma’nosida qo‘llanilishi ko‘p kuzatiladi.

Ichida it hurgan odamlar,

Aybim izlab yurgan odamlar.

Sizga yordam bergim keladi,

Meni yomon ko‘rgan odamlar. (“Odamlar” she’ri 79- BET)

Olapar - vafodor do‘st timsoli.

Shoir “Olapar” nomli she’rida umrning bevafoqligiga qarama - qarshi holda vafodorlik ma’nosini Olapar itga nisbatan qo‘llagan. Bu o‘rinda itni ijobiy sifatiga urg‘u berilgan:

Olapar qayoqqa ketdikin,

Ko‘zlarini sog‘indim...

Olapar..

Umr - bevafo... (131- bet)

2. Ilon so‘zi orqali hosil bo‘lgan metafora

Ilon – makkorlik timsoli:

Ilon turkiy xalqlarda makkor insonlarni ifodalab kelsa, ba’zi xalqlarda go‘zallik va viqorni ifodalay ekan. Iqbol mirzo she’rlarida ham ilon so‘zi salbiy ma’nodan qo‘llangan. Tarixiy voqelikni tasvirlagan har ikki she’riy parchada ham ilon so‘zi yovuz insonlarni ifodalagan:

Xanjar charxlab berdim Abdullatifga.

Xonum deb yengimda saqladim ilon,

Faqat yulduzlarni soldim tartibga. (“O‘tinch” she’ri 159- bet)

Yoki yana bir misol:

“Yana keeling”, - deysan nigohing bilan,
Ko‘ksimda g‘ijirlar hasratning toshi.

Eslayman,

qatora - bahaybat ilon,

Sibirlarga ketar o‘n sakkiz yoshim. (“Sobiq askar” she‘ri 105- bet)

3.Ohu so‘zi orqali hosil bo‘lgan metafora

Ohu - chiroyli ko‘zli, hurkak qizlar timsoli.

Shoir she‘rdagi poetic jozibani kuchaytirib, gulining ko‘zi juda chiroyliligini oddiy tarzda aytmadan, “gulijonning ko‘zidan ohular uyaladi” deb nozik ifodalar bilan tasvirlagan. Bunda oshiq yigitni o‘z yoriga bo‘lgan samimiy muhabbati, erkalashi sezilib turadi:

“Gulijonning ko‘zidan

Ohular uyaladi.

Kiprigini ko‘tarsa,

Osmonlar suyanadi. (“Birinchi sevgi” she‘ri 111- bet)

4.Kiyik, quralay so‘zi orqali hosil bo‘lgan metafora

Ohu so‘ziga uyadosh bo‘lgan kiyik va quralay so‘zlarining ham she‘riyatda qo‘llanishi yor ko‘zlarining go‘zalligiga ishoradir.

Baodomqovoq qiyiq ko‘zlari,

Begonadan tiyiq ko‘zlari.

Quralaymi, kiyik ko‘zlari

Mening Bag‘dodimning qizlari. (“Mening Bag‘dodimning qizlari” she‘ri 171- bet)

5.Toychoq, yo‘rg‘a so‘zi orqali hosil bo‘lgan metafora

Iqbol Mirzoning ushbu she‘rida o‘tkir tanqid ruhi mujassam. Toychoq - yoshlar, yetishib kelayotgan yangi kadrlar bo‘lsa, qari yo‘rg‘alar esa ba‘zi mansabdan tushishni istamaydigan, yoshlarni qo‘llab - quvvatlamaydigan insonlar tasviridir.

Afsuski, havoga do‘nmas g‘o‘ralar,

Toychoqqa yo‘l bermas qari yo‘rg‘alar.

(“Afsuski” she‘ri 198- bet)

6.Tulpor so‘zi orqali hosil bo‘lgan metafora

Ushbu misralarda shoir tulpor so‘zi orqali g‘ururli insonlarni ifodalagan. She‘rda yopiq istiora qo‘llangan:

Oq tulporim, qorako‘z,

G‘ururi bor dilida.

Tilin qo‘yib aytmas so‘z

Birovlarning tilida. (“Toshpo‘lat akaning qo‘shig‘I” she‘ri 209- bet)

7. Baliq soʻzi orqali hosil boʻlgan metafora

Uchlik sheʼrda baliq timsolida jim turish maʼnosi bor. “tili boshiga yetdi” iborasini bu oʻrinda eslash kifoya.

Uvildiriq kabi

Baliq boʻlasanmi

Yo yem-

Xudo biladi. (60- bet)

8. Eshak soʻzi orqali hosil boʻlgan metafora

Ushbu parchada inson erki va har kimning bir- biriga yordami borligi tasvirlari keltirilgan.

Mustaqillik hammaqayam mukofot emas,

U kimgadir musibat shaksiz.

Boshvoqsiz eshak uzoq ketolmas ,

Mullaning ham yoʻli unmas eshaksiz. (“Mustaqillik” sheʼri 125- bet)

Iqbol Mirzo sheʼrlarida hayvonlar bilan bogʻliq metamorflardan tashqari hasharotlar bilan bogʻliq metaforalar ham talaygina.

• Hashoratlar nomi bilan bogʻliq zoomorfik metaforalar:

Oʻrgimchak soʻzi orqali hosil boʻlgan metafora

Misollarda oʻrgimchak toʻri baliq tutuvchi toʻr - maqsad maʼnosida, tuzoq – toʻsiq maʼnosida qoʻllangan.

Oʻrgimchak toʻrini daryoga soldim,

Tillo baliq tutib, ziyoga soldim. (“Telba xayol” sheʼri 122- bet)

Yoki:

Oʻrgimchak toʻrida

kamalak

jilosi...

Qiziq,

kinga atalgan boʻlsa bu tuzoq... (“Sanʼat” sheʼri 14- bet)

Kapalak soʻzi orqali hosil boʻlgan metafora

Kapalak- aldamchi (baʼzan yengiltak) qizlar timsoli.

Sheʼrda shoir aldamchi qizlarni kapalaklar soʻziga koʻchirib metafora hosil qilgan.

Oshiqib oʻtdim men, dil shoshdi,

Meni kapalaklar aldashdi. (“Koʻrdim” sheʼri 156- bet)

Chigirtka soʻzi orqali hosil boʻlgan metafora

Kapalak oʻzin urmas haroratsiz shuʼlaga,

Chigirtka ham joʻr boʻlmas begona ashulaga. (“Asragil” sheʼri 73- bet)

Kapalak va chigirtka soʻzlari orqali yopiq istiora berilgan. Bunda odamlardagi oʻziga daxldor boʻlmagan narsaga aralashish, egalik qilishga intilish illatlari qoralangan. Iqbol Mirzo sheʼrlarida qoʻllangan zoomorfik metaforalarni birgina tadqiqotda sigʻdirib boʻlmaydi. Bu borada maqola va tezislarda fikrlarni davom ettirish va zoomorflar lugʻatini yaratish ham oʻrinlidir.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, Iqbol Mirzo sheʼriy asarlarida qoʻllangan zoomorfik metaforalar oʻzbek xalqining ijtimoiy va madaniy hayotida juda muhim oʻrin tutgan va kundalik turmushida muntazam munosabatda boʻlingan hayvon hamda parrandalar nomi boʻlib, ular majoziy maʼnoda ezgulik va yovuzlik, yaxshilik va yomonlik, toʻgrilik va egrilik, tozalik va ifloslik, goʻzallik va xunuklik, erkinlik va tutqinlik kabi tushunchalarni ifodalab kelgan. Alohida taʼkidlash oʻrinliki, oʻzbek tili boʻyicha yaratiladigan izohli lugʻatlarda shoir tomonidan qoʻllangan zoomorf metaforalarni qayd etish, ularning izohini keltirish maqsadga muvofiqdir. Chunki ular til va madaniyatimizning ajralmas tarkibiy qismidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI: (REFERENCES)

1. A.Hojiyev. Oʻzbek tili sinonimlarining izohli lugʻati. – Toshkent. 1974.
2. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: “Oʻqituvchi”, 2001. – 556 b
3. Iqbol Mirzo. Seni bugun koʻrmasam boʻlmas. Toshkent. Gʻafur Gʻulom. 2018.
4. IqbolMirzo. Koʻnglingda nimabor, bilmayman. – Toshkent: Sharq, 2020
5. Iqbol Mirzo. Koʻzlaringga termulsaydim. Toshkent. Sharq -2020.
6. Iqbol Mirzo . Agar jannat koʻkda boʻlsa .. Toshkent. Sharq-2018.
7. Iqbol Mirzo. Seni bugun koʻrmasam boʻlmas. – Toshkent: “Istiqlol”, 2005. – B. 27.
8. Iqbol Mirzo. Sizni kuylayman. – Toshkent, 2007. –